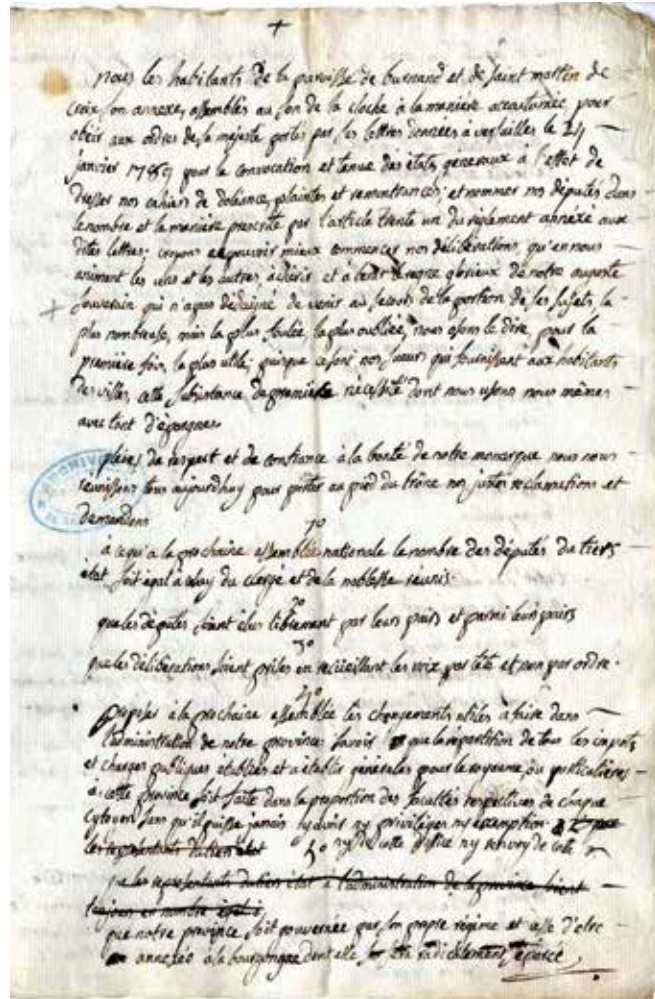

Prelude van de Franse Revolutie?

Cahiers de doléances bevatten grieven uit het hele land

Aan de vooravond van de Franse Revolutie stelden de Staten-Generaal lijsten met grieven op, de zogeheten *Cahiers de doléances*. Hiermee kwam er een publieke opinie op gang die breder werd gedragen dan de Parijse salons.

Kleio gaat wat dieper in op de verplichte voorbeelden. Met behulp van deze achtergrondinformatie kunt u uw leerlingen nog beter voorbereiden op de examenstof. Een serie om te bewaren dus. Dit artikel geeft achtergrondinformatie bij het verplichte voorbeeld *Cahiers des doléances* (1789).

Djurre Fijen is docent geschiedenis in Frankrijk.

Wie bepaalt de publieke agenda? Volgens de Engelse politieke filosoof Jeremy Bentham vormde deze vraag de kern van de moderne parlementaire politiek. Hij betoogde dat de ontwikkelingen in Frankrijk met het bijeenkomen van de Staten-Generaal in mei 1789 om deze cruciale vraag draaiden. Zijn analyse was accuraat, want de koning en de verschillende standen hadden ieder hun eigen beeld over welke onderwerpen ter tafel moesten komen.

‘De volle reikwijdte van de Franse taal werd aangewend om in uiterst beleefde formuleringen de meest prangende grieven aan de kaak te stellen’

De Staten-Generaal waren al sinds 1614 niet meer bij elkaar gekomen en dat riep de vraag op hoe de verschillende standen hun wensen op de agenda moesten krijgen. Bij afwezigheid van een recent precedent grepen zij terug op de werkwijze uit 1614. Zij begonnen hun wensen aan de koning op te stellen, de zogeheten *Cahiers de doléances* (*doléance* betekent grief). Deze grieven werden

niet in platte en directe bewoordingen gesteld; de volle reikwijdte van de Franse taal werd aangewend om in uiterst beleefde formuleringen de meest prangende grieven aan de kaak te stellen.¹

Tevens werden er vertegenwoordigers aangewezen. De vertegenwoordigers van de derde stand werden langs een getrappt systeem aangesteld. In de steden kwamen de gilden, kooplieden en andere belanghebbenden in eigen kring bij elkaar om hun belangrijkste agendapunten te bespreken en een vertegenwoordiger aan te wijzen. Op stadsniveau herhaalde deze procedure zich. Deze vorm van politieke agendering had in de feodale tijd goed gewerkt. Lokale machtsverhoudingen werden omgezet in regionale en uiteindelijke in een (proto)nationale vergadering. Centralisten als Richelieu, Mazarin en Lodewijk XIV hadden daarentegen een grote hekel aan de Staten-Generaal en probeerden buiten hen om te regeren.

Terugkijkend kan men stellen dat dit slechts ten dele is gelukt. Frankrijk heeft in de zeventiende eeuw een enorme centralisatie doorgemaakt, maar deze moet niet worden overschat. Het heffen van nieuwe belastingen bleef een prerogatief van de Staten-Generaal en de adel

Boven: De grieven van de inwoners van Burnand, een dorp in het departement Saône-et-Loire.

en geestelijkheid wisten dankzij hun greep op het parlement, de rechtbanken en het regionaal bestuur, hun verzet tegen de koning en de opkomende burgerij goed te organiseren.² De bijeenkomst van de Staten-Generaal bood adel en geestelijkheid de gelegenheid hun wensen verder kracht bij te zetten, terwijl de derde stand zijn groeiende culturele en economische invloed in politieke inspraak wilde omzetten. Voor de adel telden vooral individuele vrijheden, vrijheid van meningsuiting en een inperking van het absolutisme. De geestelijkheid was onderling verdeeld. Enerzijds wilde zij een egalitair belastingstelsel (zonder uitzonderingen voor de adel), anderzijds keerde zij zich af van een hervorming van de standenmaatschappij met meer macht voor de burgerij.³

Belastingdruk

De ruim 60.000 cahiers die door de derde stand zijn geschreven, laten – hoe kan het ook anders – een divers beeld zien en geven een prachtige dwarsdoorsnede van het land. De kleine man maakte zich vooral zorgen om lokale problemen en koesterde een welhaast naïeve hoop dat de nationale vader deze zou aanpakken. De stem van de bourgeoisie was schatplichtig aan de Franse republiek der letteren en richtte zich qua inhoud voornamelijk op een gelijke belastingdruk, afschaffing van feodale heerlijkheden en een hervorming van het belastingstelsel. Hoewel dit stevige kritiek was die tornde aan de uitgangspunten van standenmaatschappij en feodalisme, waren de geschriften niet revolutionair van karakter. De

scherpe randen van het systeem moesten worden bijgeschaafd, maar de cahiers vormden niet het voorwoord van de Franse Revolutie.

Vanaf de opening van de Staten-Generaal op 5 mei 1789 voltrokken de gebeurtenissen zich in rap tempo en met een snelheid die niemand had kunnen voorzien. Amper anderhalve maand later was er op instigatie van de derde stand al een grondwettelijke vergadering opgericht en was Frankrijk een constitutionele monarchie geworden. Vanaf dat moment moesten mensen zich met hun grieven richten tot de volksvergadering en hun gekozen vertegenwoordiger.⁴

Eerste stap

Hoewel de cahiers met hun omfloerste taal nog erg aan de gezagsverhoudingen binnen het ancien régime doen denken, is het eenzijdig om hen louter te beschouwen als een verlate stuip-trekking ervan. De enorme hoeveelheid en het

‘De enorme hoeveelheid en het vuur waarmee de cahiers werden geschreven, waren ongehoord’

vuur waarmee ze geschreven werden, waren ongehoord. Voor het eerst kwam er een publieke opinie op gang die breder werd gedragen dan de Parijse salons. Het unieke van de cahiers is dat ze een nawoord van een obsoleet ancien régime zijn en tegelijkertijd een eerste stap richting een meer democratische agendering van de nationale politiek. ■

¹ De cahiers kan men raadplegen via de site van de Franse Nationale archieven: francearchives.fr/fr/article/163458854.

² M. Biard, P. Bourdin en S. Marzagalli, *Histoire de la France: Révolution, Consulat, Empire* (Belin, 2010), p. 45.

³ J.F. Sirinelli en D. Couty ed., *Dictionnaire de l'histoire de France* (Larousse, 1999), p. 211.

⁴ J.C. Martin, *Nouvelle histoire de la révolution française* (Perrin, 2012), pp. 151-153.

De opening van de Staten-Generaal op 5 mei 1789 in Versailles. Schilderij door Auguste Couder, 1839. Musée de l'Histoire de France, Versailles. Linksonder op de troon Louis XIV en Marie-Antoinette.

